

Світлана Коваль

к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів ім. С. І. Юрія,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Тарас Сидор

аспірант кафедри фінансів ім. С. І. Юрія,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Галина Золота

студентка гр. ФФзм-11,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ОЦІНЮВАННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

Оцінювання рівня фінансової безпеки є важливою складовою системи управління національною економікою, адже воно дає змогу своєчасно виявляти загрози, прогнозувати ризики та приймати обґрунтовані управлінські рішення. У сучасних умовах воєнного стану потреба у вдосконаленні методологічних підходів до аналізу фінансової безпеки набуває особливої актуальності, оскільки дестабілізаційні процеси впливають на всі сфери фінансової системи – від бюджетної та боргової до валютної й банківської. Методологічні засади оцінювання фінансової безпеки передбачають визначення її цілей, принципів, системи показників, граничних значень індикаторів та інструментів моніторингу. Комплексна оцінка дозволяє не лише кількісно виміряти рівень фінансової стабільності держави, а й якісно оцінити ефективність політики у сфері фінансової безпеки [2].

У процесі оцінювання рівня фінансової безпеки держави використовують різні методологічні підходи, які відрізняються як за набором показників, так і за глибиною аналізу. Найбільш поширеними серед них є індикаторний, індексний, економіко-математичний та комплексний (змішаний) підходи. Кожен із них має свої переваги й обмеження, тому їх доцільно розглядати у взаємодоповненні, що забезпечує повнішу картину фінансової стабільності держави.

Індикаторний підхід базується на аналізі системи кількісних показників, що характеризують стан фінансової безпеки. Його сутність полягає у визначенні граничних (порогових) значень основних макроекономічних індикаторів – рівня бюджетного дефіциту, обсягу державного боргу, інфляції, валютних резервів, обмінного курсу, платіжного балансу, банківської ліквідності тощо. Якщо фактичні значення перевищують порогові межі, це сигналізує про загрози для фінансової стабільності. Зокрема, Міністерство економіки України у своїх методичних рекомендаціях визначає, що критичним рівнем для державного боргу є 60% ВВП, а для інфляції – понад 10% на рік. Перевагою індикаторного підходу є простота використання та можливість оперативного моніторингу, однак його недоліком є те, що він не враховує взаємозв'язків між окремими показниками [5].

Індексний підхід передбачає побудову інтегрального показника, який відображає загальний рівень фінансової безпеки держави. Цей підхід дозволяє

агрегувати окремі індикатори у єдиний узагальнений показник, що забезпечує комплексну оцінку. В Україні для таких розрахунків використовують методику, розроблену Національним інститутом стратегічних досліджень (НІСД) та адаптовану Міністерством економіки. Вона передбачає визначення вагомості кожної складової фінансової безпеки (бюджетної, боргової, банківської, валютної тощо), нормування показників за шкалою від 0 до 1 та обчислення інтегрального індексу. Отримане значення дозволяє класифікувати рівень фінансової безпеки як високий, задовільний або кризовий. Індексний підхід є зручним для порівняльного аналізу динаміки безпеки у часі або між країнами.

Економіко-математичний підхід ґрунтується на застосуванні кількісних моделей для аналізу, прогнозування та оцінювання фінансових ризиків. У межах цього підходу використовують методи регресійного аналізу, багатофакторного моделювання, кореляційного аналізу та економетричного прогнозування. Такі моделі дають змогу не лише оцінити поточний рівень фінансової безпеки, а й виявити вплив окремих факторів на її стан, визначити тенденції зміни у середньо- та довгостроковій перспективі. Наприклад, за допомогою регресійних моделей можна встановити залежність між зростанням державного боргу й інфляційними процесами або оцінити вплив валютних коливань на обсяги інвестицій. Основною перевагою економіко-математичного підходу є його прогностичний потенціал, однак він потребує наявності достовірних статистичних даних і кваліфікованого аналітичного забезпечення.

Комплексний (змішаний) підхід поєднує кількісні оцінки індикаторного та індексного методів із якісними характеристиками, зокрема експертними оцінками, сценарним аналізом та соціально-економічними факторами. Він передбачає залучення фахівців для оцінки потенційних загроз, врахування політичних, воєнних, регіональних та глобальних чинників, які не завжди можна точно виміряти статистично. Наприклад, у період воєнного стану кількісні показники можуть не повністю відображати реальний стан фінансової безпеки, тому застосування експертних суджень дозволяє коректніше оцінити ризики та адаптувати фінансову політику [3].

У сучасній практиці оцінювання фінансової безпеки держави ключове значення мають кількісні показники, що дозволяють здійснювати об'єктивний моніторинг стану фінансової системи та виявляти потенційні загрози. Ці індикатори формують основу для розрахунку рівня фінансової безпеки як у межах національних методик (зокрема, Міністерства економіки України та Національного інституту стратегічних досліджень – НІСД), так і за міжнародними стандартами (МВФ, Світового банку, ОЕСР).

Основними індикаторами фінансової безпеки держави є такі:

– частка дефіциту державного бюджету у ВВП – цей показник характеризує рівень збалансованості державних фінансів і є ключовим критерієм оцінки фіскальної стійкості. Згідно з рекомендаціями МВФ та ЄС, безпечним вважається рівень дефіциту, що не перевищує 3% ВВП. Перевищення цього порогу свідчить про посилення ризиків боргової та бюджетної нестабільності;

– рівень державного боргу до ВВП – відображає боргове навантаження на економіку. Оптимальним є рівень не більше 60% ВВП, проте для країн із ринками, що формуються (як Україна), допустим вважається дещо вищий показник за умови стабільного обслуговування боргу. Підвищення боргового навантаження знижує інвестиційну привабливість і підвищує ризик фінансової залежності держави [1];

– рівень золотовалютних резервів – показник, який відображає здатність центрального банку забезпечити стабільність національної валюти та виконати зовнішні зобов'язання. Безпечним рівнем вважаються резерви, що покривають не менше трьох місяців імпорту. НБУ регулярно публікує дані щодо резервів, які є одним із найважливіших індикаторів валютної безпеки;

– темпи інфляції – контрольована інфляція є важливою умовою фінансової стабільності. Надмірні темпи зростання цін знижують купівельну спроможність населення, підривають довіру до національної валюти та створюють додаткове навантаження на бюджет. Оптимальним вважається рівень інфляції 2–5% на рік, залежно від етапу економічного циклу;

– індекс фінансової стійкості банківської системи – відображає здатність банків виконувати зобов'язання перед вкладниками, підтримувати ліквідність і капіталізацію. Основними компонентами є частка проблемних кредитів, норматив адекватності капіталу, ліквідність банківських активів. Висока частка непрацюючих кредитів свідчить про ризики банківської кризи;

– сальдо платіжного балансу – визначає співвідношення між припливом і відтоком фінансових ресурсів у країну. Позитивне сальдо свідчить про стійке зовнішньоекономічне становище, тоді як дефіцит платіжного балансу може призводити до тиску на валютний курс і зростання зовнішньої заборгованості [4].

Оцінювання фінансової безпеки держави в Україні здійснюється на основі низки методик, розроблених державними органами та науковими установами. Вони відрізняються за підходами, складом показників та методами інтегрального оцінювання, проте мають спільну мету – забезпечити системний моніторинг стану фінансової стабільності держави та визначити потенційні ризики її порушення.

Розрахунок інтегрального рівня фінансової безпеки здійснюється за формулою, що передбачає нормалізацію показників, визначення їхніх вагових коефіцієнтів та агрегування у загальний індекс. Методика дозволяє проводити моніторинг у динаміці та порівняння рівня безпеки між роками, а також виявляти найуразливіші сфери державних фінансів. Вона має офіційний статус і використовується державними інституціями для підготовки аналітичних матеріалів та прогнозів. Окрім того, методика НІСД є більш аналітично гнучкою та адаптованою до сучасних умов. Вона передбачає розширену систему показників, у якій враховуються не лише фінансові, але й макроекономічні, соціальні та інституційні чинники. Особливістю підходу НІСД є застосування інтегрального індексу фінансової безпеки, що розраховується за допомогою методу зваженого середнього із урахуванням впливу кожного індикатора. НІСД також проводить експертне оцінювання ризиків, що дозволяє якісно враховувати загрози, які не можна точно виміряти кількісно (наприклад, рівень довіри до банківської системи, стабільність політичного середовища, ефективність антикорупційних механізмів).

Завдяки цьому методика надає комплексне бачення фінансової безпеки та дає змогу враховувати не лише статистичні, але й поведінкові та інституційні аспекти.

Міжнародні організації, зокрема Міжнародний валютний фонд (IMF) та Світовий банк (World Bank), також розробили власні системи індикаторів для оцінки фінансової стабільності. Найпоширенішою є система Financial Soundness Indicators (FSI) МВФ, яка містить понад 40 показників, згрупованих за секторами: капіталізація банків, ліквідність та прибутковість банківської системи, якість активів, зовнішня вразливість (резерви, поточний рахунок, боргове навантаження), макроекономічні умови [3]. Світовий банк у своїх оцінках робить акцент на фінансовій інклюзії, якості управління державними фінансами та ефективності фіскальної політики, що є складовими стійкого розвитку фінансової системи.

Порівняно з міжнародними методиками, українські підходи більш нормативно орієнтовані та детально структуровані за напрямками фінансової безпеки, проте менш динамічні у врахуванні глобальних ризиків і поведінкових чинників. Водночас методики IMF і World Bank акцентують увагу на практичних механізмах реагування та статистичній порівнюваності між країнами, що робить їх корисними для міжнародних зіставлень. Таким чином, поєднання національних і міжнародних підходів дає змогу створити більш гнучку, аналітично насичену систему оцінювання фінансової безпеки України.

Список використаних джерел:

1. Горин В. П., Квасниця О. В., Романків А. А. Тенденції фінансування бюджетного дефіциту та пріоритети боргової політики України в умовах війни. *Ефективна економіка*. 2023. № 9. URL: <http://dSPACE.wunu.edu.ua/handle/316497/>
2. Корпан О. В. Методи оцінювання рівня фінансової безпеки підприємства. *Ефективна економіка*. 2017. Вип. 1. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5401>
3. МВФ та Світовий банк підтримують Україну у зміцненні антикорупційної системи: результати робочого візиту команди НАЗК до США. URL: <https://nazk.gov.ua/uk/mvf-ta-svitovyy-bank-pidtrymuuyutukrainu-u-zmitsnenni-antykoruptsiynoi-systemy-rezultaty-robochogo-vizytukomandy-nazk-do-ssha/>
4. Сніщенко Р. Г. Індикатори фінансової безпеки як компоненти моніторингу учасників фінансового ринку. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 3. С. 9-13. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/3_2018/4.pdf
5. Фінанси: підруч. / В. П. Горин, В. Г. Дем'янишин, О. П. Кириленко [та ін.]; за ред. А. І. Крисоватого. Тернопіль: ЗУНУ, 2024. 632 с. URL: <http://dSPACE.wunu.edu.ua/handle/316497/51033>